

prekinuta između Preporoda i 1892.).⁴⁷ Jer jezična je kultura za svako društvo važnija od lingvističke znanstvene istine (ako se slažu, to je samo dobrodošlo, ali ne i nužno). I isto tako – ako predlažem izloženu dopunu i usavršenje, homogenizaciju pravopisnih pravila, nije to zato što je taj prijedlog zasnovan na fonološkoj znanosti (iako je dobro što jest), nego zato što on može ukloniti najozbiljnije žarište pravopisne anarhije. Promjena pravila (ili točnije: dopuna i usavršenje) zahvatit će zapravo malen broj riječi i njihovih oblika, i među njima je još mnogo manje onih frekventivnijih i običnijih (u to se lako uvjeriti uvidom u Matešićev obratni rječnik, tražeći pod *-ce*, *-če*, *-čić*, *-tka*, *-dac*, *-tac*, *-dak*, *-tak* i sl.),⁴⁸ ali dopuna i usavršenje norme, uklanjanje nestabilnosti i nereda, i kada su opsegom mali, za jezičnu kulturu znače velik dobitak.

O ORTOEPSKOJ VRIJEDNOSTI DUGOGA I PRODUŽENOG IJEKAVSKOG JATA

Dalibor Brzović

(Svršetak)

Domaći gradski ljudi viših slojeva (u tursko vrijeme naši muslimanski slojevi) podlijegali su uticaju stranaca u izgovoru zamjene *č-ta*, ko što se to dešavalo i u gubljenju razlika između naših mekih i očvrsljih afrikata *ć* i *č* i *đ* i *dž*.⁶³

Razumije se, prvo bi trebalo zaista »utvrditi« da se u srednjobosanskim govorima izgovara *rijèka*, *bijèlo*. Dosad to nije u t v r đ e n o, nego to J. Vuković samo t v r đ i. Kako je poznato, srednjobosanski govori pripadaju istočnobosanskom (ijekavskošćakavskom) dijalektu, a istraživači toga dijalekta, tj. njegovih srednjobosanskih i drugih govora, nalaze na terenu praktički samo situaciju opisanu ovdje u prethodnom odjeljku formulom *DEGC*.⁶⁴

⁴⁷ Milan Moguš, Josip Vončina, »Latinica u Hrvata«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, XI/1969., str. 61.–81. Očito je da je Maretić prestrogo ocijenio pretpreporodnu hrvatsku (orto)grafiju.

⁴⁸ Josip Matešić, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden, 1965.

⁶³ V. rad iz bilj. 2., str. 105.–106.

⁶⁴ Usp. Ivan Brabec, »Glavnije fonetske osobine govora u tuzlanskom kraju (uspoređene sa osobinama u drugim štokavskim krajevima)«, *Pitanja književnosti i jezika*, knj. IV.–V., sv. B. Sarajevo, 1957.–58., str. 43.–68. Brabec nalazi u većem dijelu istočne Bosne (str. 48.–50.) ono isto što ja nalazim u srednjoj Bosni i u preostalom dijelu istočne Bosne. Važno je da se tu radi o istraživačima odraslima na bosanskom terenu, dok je prof. Vuković s područja gdje zaista vrijedi formula *AG* (zanimljivo je da Brabec piše: »Kratko e čuo sam u cijeloj oblasti samo od jednog intelektualca koji je nekoliko godina živio u drugim krajevima. On i tvrdi da govori kratko e: vrijeme.« – str. 49. Na istom mjestu veli Brabec da je kratko e čuo još po jednom od dvojice ljudi koji inače izgovaraju dugo e).

Naravno, takvo je stanje i u većini drugih ijekavskih područja, kako je to ovdje i izneseno. No prihvatimo samo na čas kao stvarnu Vukovićevu tvrdnju da je bar u srednjoj Bosni dijalekatski refleks zaista /ijě/₁, iako znamo da nije. Da vidimo kako onda stoji Vukovićeva teza da je jednosložan izgovor plod navodnoga tuđeg utjecaja. Ona bi mogla biti prihvatljiva kad bismo prvoj privremeno već dopuštenoj pretpostavci dodali još dvije:

1) ili da u govoru prije »stranoga utjecaja« nije bilo nikakvih drugih sljedova /ijě/ osim u masovnom refleksu dugoga jata, koji postaje jednosložan, jer bi inače i oni morali postati jednosložni;

2) ili da su svi sljedovi /ijě/ dobili jednosložnu vrijednost, odnosno bar produžili ě da se dobije /ijě/ (tj. kategorije *D* i *E*).

Žao mi je, ali nijedna od tih dviju pretpostavaka ne stoji. Prvo, morali su postojati i drugi sljedovi /ijě/, jer postoje i danas i nisu se mogli razviti u međuvremenu. Tako imamo u kategoriji *C* slijed /ijě/₃, nastao od jata (npr. *dvijě*) ili bar djelomično od jata (npr. *prijě*), i u kategoriji *B* slijed /ijě/₂, nastao bez veze s jatom, npr. *nijědan*, *ubijěn*, *kutijě* (N pl). I drugo, kako se vidi, u objema je tim kategorijama i danas očuvan slijed /ijě/, pa prema tomu ni druga ni treća pretpostavka ne spašavaju Vukovićeva nazora. Ostaje još, kao posljednji pokušaj, četvrta zamišljiva pretpostavka: da su turski bašibozuci i austrijski kuferasi bili tako dobro upućeni u slavensku filologiju da su dobro znali gdje je etimološko /ijě/ od jata, pa im je sãmo ono bilo teško te su ga mijenjali (zabunivši se nekako u kategoriji *C*), a u ostalim im je slučajevima isti takav slijed /ijě/ bio lak za izgovor i nisu ga mijenjali. Sumnjam, doduše, da će itko i u budućnosti posezati za tom četvrtom pretpostavkom.

To sve znači da ni četiri sukcesivne pretpostavke, jedna fantastičnija od druge, ne mogu obraniti navodnoga stranog utjecaja. Njime se uopće previše operira – karakteristično je da su na beogradskom slavističkom kongresu u listopadu 1972. lingvisti Bosanci Asim Peco i Ismet Smailović, zajedno sa mnom, izražavali neslaganje (ili bar opreznu rezervu) u vezi s tezama P. Ivića i J. Vukovića o turskom utjecaju na opozicije /č/ ~ /ć/ i /ž/ ~ /đ/ u bosanskohercegovačkim govorima, osobito muslimanskima.⁶⁵ No to je već druga tema, a ovdje se još postavlja pitanje zašto ekavci i ljudi s ikavskim i ekavskom dijalekatskom podlogom, učeći ijekavski standard, prihvaćaju jednosložan refleks. U navedenom odlomku prof. Vuković tvrdi da je za njih, kao i za strance, slijed /ijě/ pretežak pa ga ne mogu reproducirati te tako kvare autohton ijekavski izgovor. Tu ostajemo bez odgovora na pitanje zašto ikavcima i ekavcima nije težak slijed /ijě/ u njihovu vlastitom izgovoru? Oni do-

⁶⁵ O Ivićevim i Vukovićevim tezama v. izlaganje i literaturu u navedenom Vukovićevu radu, str. 105., 106.

duše uglavnom nemaju slijeda /ijě/₃ (tj. govore *dvî, dvê*, odnosno *pri*⁶⁶ i *prê* kod parcijalnog jata), ali imaju slijed /ijě/₂, npr. *nijêdan* i sl. Zato je posve neohvatljivo zašto ikavci i ekavci, kad bi imali prilike da čuju *nijêdna nije vrijêdna*, ne bi mogli naučiti takva izgovora. Ta potrebno bi im bilo samo da svoj izgovor treće riječi (*vrîdna* ili *vrêdna*) zamijene izgovorom kakav i sami imaju u prvoj riječi. Cio je dakle problem u tom što oni, jednako kao ni stranci, n i s u i m a l i p r i l i k e da čuju izgovor *vrijêdna*, ni prije kao ni danas (ukoliko nisu dospjeli baš u istočnu Hercegovinu ili njezino neposredno istočno susjedstvo). Nikakvih mističnih izgovornih poteškoća nikada nije bilo, nego su i stranci i ikavci i ekavci slušali od ijekavaca *nijêdna nije*⁶⁷ *vrijêdna* (ili fakultativno i rjeđe *vrijêdna*) pa su tako i sami naučili. Prema tomu, stranci su i u prošlosti i danas učili od ijekavaca najrasprostranjeniji izgovor, koji ujedno odgovara i uzusnoj normi, a nisu oni, da tako kažem, učili ijekavce ijekavskomu izgovoru, pa makar to bilo i pasivno.⁶⁸

Na istom mjestu gdje za jednosložan ijekavski izgovor uzrok vidi u strancima (i donekle u ikavcima i ekavcima), prof. Vuković svaljuje »krivnju« i na gradske sredine. Tako tvrdi:

»Dubrovački izgovori jednosložnih zamjena pod uzlaznom intonacijom u stvari su karakteristični za više društvene slojeve ('gosparske'), a izgovor običnih ljudi iz naroda (kao što je to, uglavnom uzeto, i izgovor dubrovačkog zaleda prema Hercegovini), onaj je kakav je karakterističan za normirano stanje u književnom jeziku.«⁶⁹

Pod »normiranim stanjem u književnom jeziku« prof. Vuković očito misli na kodifikacionu, priručničku normu, tzv. klasičnu, za koju smo već u početku pokazali kako ima knjiški karakter i kako je za s t a n d a r d n u govornu praksu bila već pri samom pismenom fiksiranju svojevrstno jezično mrtvorodenče – u svakom slučaju bar u Hrvatskoj. Na to se više nećemo vraćati. No valja ipak priznati da postoji jedno zrnce istine pri suprotstavljanju sela i grada u ovoj problematici. Naime, u gradovima (pa i u Dubrovniku, naravno) nalazimo u razgovornom jeziku, gdje više gdje manje, već prema regijama, jednu tendenciju prema skraćivanju dugih slogova i uopće sporijih ritmova. Rezultat se onda odražava i u standardnoj govornoj praksi, razumije

⁶⁶ Ikavica uz *pri* poznaje i *prijê*, što dolazi od južnoslavenskoga **prêd'c*, uz prijelaz *d' > j*. Otud i ekavsko *prêde* (uz *prê*), koji oblik može biti i ijekavski, s gubljenjem *j* iza *r* ispred kojega se nalazi suglasnik.

⁶⁷ Ili *nije*, čak i *nije, nije*, već prema mjesnomu govoru.

⁶⁸ Strance okrivljuje prof. Vuković i u radovima »Refleksi međujezičkih dodira u fonetskim osobinama bosanskohercegovačkih govora«, *Radovi*, Naučno društvo SR BiH, XX/1963. (na str. 164.–166.) i »Srpskohrvatska književna akcentuacija i funkcionalnost akcenta i kvantiteta«, *Književni jezik*, I/1972., br. 1–2 (na str. 63.). U tim se priložima također govori o *č i ć i sl.*

⁶⁹ Rad naveden u bilj. 2., str. 106.

se. To je poznata pojava, samo što je pojedini autori preuveličavaju i daju joj preveliko značenje (bar po mojem mišljenju, a u tom se, čini se, slaže sa mnom i prof. Vuković). No o tom ne bih želio ovdje govoriti, za nas je važno da se u pojave toga reda može svrstati i činjenica da je u stvarnoj uporabnoj normi standardnog jezika (a standard je urbani fenomen) učestalost dvosložnih ostvarenja (= /ijě/₁) niža nego u nekim ijekavskim dijalektima (a dijalekti su ruralni fenomen). I to je sve.

Tu razliku u frekvenciji, uostalom sitnu, ne bismo smjeli shvatiti u smislu da je smjer razvoja išao od dvosložnoga refleksa prema jednosložnomu. Tu se, osim toga, radi o f a k u l t a t i v n o m odnosu /ijě/ i /ijě/₁, gdje su mogući manji pomaci. Ne može pak biti govora o primarnosti slijeda /ijě/₁, koji da je onda pod stranim, ikavsko-ekavskim i »gradskim« utjecajima prešao u jednosložan refleks, a to je upravo ono što je mislio reći prof. Vuković i zašto je želio, kako smo vidjeli, provjeravati postavke Aleksandra Belića. Zato J. Vuković piše:

»Kako sam imao imao prilike da konstatujem ispitujući najzapadnije govore staroga ijekavskog kompleksa, zamjena *ě*-ta kakvu imamo u istočnoj Hercegovini, u pravom smislu dvosložna, [J. V. misli na /ijě/₁, op D. B.] formirana je još u 14. vijeku. To moramo konstatovati jer u tim govorima ne bismo mogli protumačiti da je igdje proces mogao ići od jednosložne ka dvosložnoj zamjeni, ako su, naravno, u pitanju narodni govori.«⁷⁰

Prije svega, neprotumačivo je zapravo kako bi uopće i mogao postati dvosložan refleks ako ne od jednosložnoga – *tä* glas *jat* je, kao takav, bio svakako jednosložan, i svi dvosložni refleksi, s dugim i kratkim *e*, mogli su nastati jedino od diftonga koji se razvio iz *jata*. Tu se dakle radi o nekoj zabuni koju je teško razumjeti. A ako je pak prof. Vuković želio možda reći da iako se dvosložni refleks razvio iz diftonga, ipak taj dvosložni slijed – i to upravo /ijě/₁ – prelazi pod raznim utjecajima ponovno natrag u diftong, onda je ta međufaza posve suvišna: zašto današnji diftong ne bi naprosto bio izravan, neposredan potomak nekadanjega diftonga?⁷¹ A tako u stvari i jest. Prema tomu, iz svega što je rečeno proizlazi jednostavan zaključak: Ijekavski refleksi nastaju od diftonške vrijednosti *jata* tako da kratki diftong daje *je*, a dugi se, uz neke već spomenute lokalne reflekse, razvija u dva pravca; na jednom se manjem terenu cijepa u stabilan trofonemski slijed /ijě/ (= /ijě/₁, tj. tzv. istočnohercegovački refleks), a na najvećem se dijelu svega preostalog pod-

⁷⁰ *Ibidem*. Iz te formulacije nije posve jasno što je prof. Vuković zapravo našao u samim suvremenim ijekavskim govorima na sjeverozapadu.

⁷¹ Razumije se, ne praslavenskoga diftonga tipa *ěä* ili *sl.*, koji je zapravo prešao u zatvoreno *ęę* (v. rad P. Ivića u bilj. 51.), nego iz zapadnoštokavskog i djelomično istočnoštokavskog diftonga tipa *je*, koji se razvio tek iz toga zatvorenog *e*

ručja takav stabilan refleks razvio u samo nekoliko riječi i oblika (= /ijě/₃), dok se u svim ostalim slučajevima diftong zadržava i samo stječe sposobnost da se fakultativno ostvaruje u obliku trofonemskoga dvosložnog slijeda /ijě/ (= /ijě/₁). Taj najrasprostranjeniji ijekavski tip, s /ijě/₁, /ijě/₁, /ijě/₃ i /jě/₁ (dakle formula *DEGC*) postaje uporabnom normom zapravo već od razvojnih početaka hrvatskoga novoštokavskog ijekavskog standarda, od sredine XVIII. st.,⁷² s time da je uza nj još cijelo stoljeće živio i ikavski standard. U XIX. st. kodificirali su Karadžić, Daničić i Maretić drugi ijekavski tip, onaj manje rasprostranjen, istočnohercegovački, s /ijě/₁ i /jě/₁ (dakle formula *AG*), ali on nije uspio postati pravom, živom normom. To znači da nije bilo nikakvih prijelaza iz jednoga ijekavskog tipa u drugi, ni u jednom smjeru, niti da je jedna norma nastajala iz druge. S time možemo zaključiti historijat.

*

* *

Preostala su još samo neka konkretnija pitanja, prije svega o vrijednosti vokala *e* u dvosložnome jatu. Tu se opet moramo vratiti prof. Vukoviću. On je u posljednje doba iznio novu teoriju protiv uporabne ijekavske norme, uviđajući valjda da je nemoguće braniti tvrdnju kako su sljedovi iza *n*- i *vr*-identični u primjeru *nijèdna nije vrijèdna*, što inače zahtijeva tzv. klasična norma, koju J. Vuković zastupa. Najbolje će biti da citiram:

»Zamjena dugog *ě* je posebna glasovna (vokalsko-sonantska) konstelacija u kojoj je kvantitativni odnos dvaju slogova *p o z i c i o n o* [spac. J. V.] uvjetovan: *e* od *ě*-ta se ovdje u kvantitativnom smislu ponaša isto tako kao i svako drugo *e* iza vokala, ili iza *j* ako je ispred vokala: nije sasvim kratko kao kakvo drugo *e*, u drugoj (međusuglasničkoj) poziciji, ali nije ni toliko dugo da ga i približno možemo izjednačiti sa kakvim dugim *e*, u riječima drugog etimološkog porijekla. To najbolje i običnim sluhom možemo osjetiti ako uporedimo izgovore: dvo(j)ènice, čoèka, dvo(j)ètroje i lijèpo, bijèlo, na jednoj, i ekavske izgovore bélo, lépo, kako ćemo ih najobičnije izgovoriti, na drugoj strani. Razlike kvantitativne niko stvarno ne može utvrditi u izgovoru čoèka i bijèlo: akcentovano *e* u drugom slogu obiju riječi istoga je kvantiteta, ali je razlika u izvjesnom stepenu kad se izgovori čoèka i vretèno *ě ~ ě*), a sasvim primjetna razlika će biti ako se izgovori béla čoèka (*ē ~ ě*). Uzmimo još primjer u kome su dvije riječi u sasvim bliskom sazvučju: kojèšta i klijèšta, pa će nam ovaj odnos kvantiteta biti još jasniji. Nijednu od

⁷² V. raspravu »O početku hrvatskoga jezičnog standarda«, u knjizi navedenoj u bilj. 9.

ovih dviju riječi ne možemo normalno izgovoriti a da nam se kvantitet srednjih slogova sasvim ne podudara, kao što nepodudarnost možemo utvrditi u ovim prethodno upoređenim primjerima.«⁷³

To je sve malo neprecizno formulirano, ali smisao je ipak jasan. Ostavit ćemo po strani oblik *čòèka*, koji je kao nestandardan upao u raspravu po nekoj neopreznosti ili zabuni, ali iz teksta proizlazi da prof. Vuković izjednačuje taj primjer s riječi *kojèšta*, s čime se možemo složiti, pa ćemo se tom riječi i služiti. Prema tomu, prof. Vuković smatra da glas *e* u *kojèšta* i *vretèno* nije posve identičan, što je po mom mišljenju točno, iako je razlika minimalna te često (a možda i pretežno) i izostaje u realizaciji. U svakom slučaju, razlika je – i kad postoji – samo fonetska, ne fonološka, tako da oba ta glasa *e* pripadaju fonemu /e/. upravo /ě/. Druga bi Vukovićeva tvrdnja bila da se riječ »klijèšta« izgovara *klijèšta*, tj. j e d n a k o kao *kojèšta*. Žao mi je, uza sve poštovanje prema autoru te teze, što me primjer »kojèšta« navodi na neke asocijacije. Prije svega, običan je standardni izgovor, razumije se, s dvoglasničkim jatom, dakle *klijèšta*. No k a d a i a k o izgovaramo dvosložan jat, onda u uporabnoj normi ostvarujemo oblik *klijèšta*, posve različit od ritmičke strukture oblika *kojèšta*, pri čem se tada ne radi samo o fonetskoj razlici, i to znatnoj, nego i fonološkoj, tj. *e* u *klijèšta* pripada fonemu /ě/, u *kojèšta* fonemu /e/. O tome smo, uostalom, već dovoljno govorili u drugim odjeljcima. I na koncu, treća je tvrdnja da je *e* u »klijèšta« ne samo identično s onim u *kojèšta* nego i različito od *e* u ekavskim primjerima *lépo*, *bélo*. Primjeri nisu najsretniji, zbog ritma dvosložnih riječi, ali uzmimo npr. oblik *opélo* kako bi usporedba bila savršeno korektna. Tada možemo reći, izvan svake sumnje, da u *opélo* i *kojèšta* imamo dva razna fonema, ali da se *e* u obliku *klijèšta* (kad ga fakultativno upotrebljavamo umjesto osnovnog oblika *klijèšta*) n i m a l o ne razlikuje, ni fonetski ni fonološki, od glasa *e* u *opélo*, i da oba pripadaju fonemu /ě/. I o tome smo također dovoljno govorili u prethodnim odjeljcima. To sve znači da ni navodno »poludugo« *e* ne mijenja ništa na stvari, a prof. Vukoviću valja samo priznati da se časno borio za jednu izgublenu stvar te da ništa nije propustio što je uopće bilo moguće.

Drugi problem u vezi s vokalom *e* u dvosložnim refleksima tiče se kategorije *C*, tj. stabilnoga slijeda /ijě/₃. Cijelo bi pitanje valjalo istražiti, i to temeljito. Nije posve jasna ni geneza te pojave, iako je očito da se radi o razvoju na koncu riječi. To se vidi u primjeru *dvijě* (tu je nemoguć oblik **dvijě*, osim možda kao teška i iznimna pjesnička licencija, a nemoguć je, prema tomu, i oblik **dvijě*, koji bi se mogao bio pojaviti samo kao fakultativna realizacija prvoga nepostojećeg oblika). Tomu se priključio, naknadno, oblik

⁷³ Rad naveden u bilj. 2., str. 107.

prijē (opet je nemoguće **prijē* ili **prijē*), u kojem odgovara jat u *sāmo i*,⁷⁴ i oblik *smijēm* (od *smjeti*, u svim licima, osobito *smijē*), gdje jat u odgovara također *sāmo i*, tj. današnji oblik, npr. *smijēte*, potječe od praslav. *sēmjete* i ē bi po pravilu ionako prešao u *i* ispred *j*, ali tu je vjerojatnije stezanje *ēje* u *ē*, za što govore i ikavski i ekavski refleksi *smite* i *smete* (kao *dēlajete* > *djelate* i sl.).⁷⁵ U svakom slučaju, refleksi **smijēm* nije moguć, ali ipak postoji oblik *smijēm* (i tako u drugim licima), samo što se tu ne radi o fakultativnom ostvarenju nepostojećega diftonga, nego o analogiji prema glagolima kao *pijēm*, *krijēm*, *vijēm*, *mijēm*, *rijēm* i sl., pa i *smijēm se*. Drugim riječima, nije u pitanju /ijē/₁ nego /ijē/₂, pa se radi o dubletu kao u primjeru *Stijepo* (kategorije *D/E* i *F*, a ovdje *C* i *F*). S druge strane, zanimljivo je da negirani prezent glagola *smjeti* najčešće pripada kategoriji *D/E* (tj. /ijē/ i *ijē*₁), iako i tu ima dubleta. Slično kao glagol *smjeti* ponaša se i *umjeti*, pa čak i *razumjeti*, također s dubletama, i prilog *poslije* (dublete *C* i *D/E*), no nećemo ulaziti u pojedinosti.⁷⁶

Može se postaviti pitanje zašto se uopće primjeri kao *prije* i *smijem* tretiraju zajedno s *dvije*, gdje cio slijed *ije* odgovara jat u (praslav. *dōvē*). Za to imamo dva razloga. Prvi je u tom što je razlika samo dijakrona, a sa sinkronog stanovišta, odlučnoga za jezični standard, govorni subjekti jednako doživljavaju *dvije* i *prije* itd., pri čemu im je u svijesti nazočna usporednost s ikavskim i ekavskim oblicima *dvi*, *pri*, *dve*, *pre*. Drugi je razlog u funkcioniranju normalnih ijekavskih jatovskih alternacija tipa *dvjema*, *dviju*, *prijašnji* (i arhaično *pređašnji*), *pred*, *naprijed*, *smjeti*, *smjelost*, *smion*, *smjelo* itd.

*

* *

Dalje se ne bih upuštao u konkretnosti, mislim da je za početak potpuno dovoljno, a problematika je i teška i složena, na žalost. Konkretnosti su, uostalom, i bitno manje važne. Nije naima toliko važno hoće li ova ili ona riječ, ovaj ili onaj oblik (padež, lice, i sl.) ulaziti u kategoriju X ili Y, tu je, konačno, moguća i stanovita disciplina norme. Bez pažljivih istraživanja i bez potpuno nesumnjive konstatacije da neka pojedinost ne odgovara uzusnoj normi ili da nije u skladu sa sustavom, ne valja mijenjati postojećih rješenja.

⁷⁴ V. izvod u bilj. 66.

⁷⁵ Nema takva stezanja u *smijete se* (<*smējete se*), gdje je akcent drugačiji (*smijete se*), kakav se ne javlja u jat u, i gdje je i infinitivna osnova dvosložna (*smija-ti*) prema jednosložnoj u *smije-ti*. S tih je razloga i ikavski oblik *smijete se*, a ekavski *smejete se* (no i mnogi ekavski govori imaju također *smijete se*).

⁷⁶ U budućim priručnicima i rječnicima valjat će, naravno, tim pojedinostima posvetiti osobitu pažnju. No ovomu je radu svrha samo da pokaže o kakvim se pojavama radi u kojem slučaju.

Ali jest bitno za normu utvrditi koje kategorije u njoj zaista postoje i cio je ovaj rad posvećen upravo tom problemu. Sve drugo ima podređenu važnost.

Uzet ću jedan primjer. Danijel Alerić u članku »Za sustavnije pisanje nekih riječi s ijekavskim refleksom jata«⁷⁷ govori o akcenatskoj i glasovnoj normi riječi *vjesnik*, *rječnik*, *cjenik*, *korijen* i nekih drugih u kojima nema jata. S nekim bih se autorovim prijedlozima složio, s drugima ne bih, i mislim da autor ipak nema potpuna pregleda nad činjeničnim stanjem. Ali o tome ne bih sada govorio, možda drugom prilikom. Ono pak što želim ovdje iznijeti jest da autor želi korigirati sitnice, a prolazi, zajedno s drugima, mirno pored krupnih stvari. Želi nam npr. preporučiti da umjesto *cjenik* prema *cijena* prihvatimo oblik *cijenik*, kao što imamo *bijednik* prema *bijeda*. A naglašuje te oblike ovako: *cijenik*, *cijena*, *bijednik*, *bijeda*. Alerić je zapravo htio reći, primjerice, da želi *cijenik*, *cijena*, *bijednik*, *bijeda*, odnosno fakultativno *cijenik*, *cijena*, *bijednik*, *bijeda*. No ono što je on stvarno napisao znači da bi, uzmimo, *bijednik* valjalo izgovarati kao *učenik*, a *bijeda* kao *nijedna*, s istim ritmom, s punim podudaranjem akcenata i kvantitete svakoga sloga. A to, naravno, uopće ne dolazi u obzir. Tu imamo primjer kamo može odvesti norma koja to nije i koja je u punom, kategorijskom raskoraku sa stvarnosti.

Možemo dakle zaključiti da je prva i najpreča zadaća kodificirati uporabnu normu, ukloniti umjetno dvojestvo koje nas čini smiješnima u društvu kulturnih naroda. Tu nema mnogo izbora. Tzv. klasična norma zahtijeva prozodijsku (akcenatsku, kvantitetsku, ritmičku) identičnost prve i treće riječi u primjeru *nijedna nije vrijedna*. Tko to ne želi braniti (a tko bi želio?!), mora pristati na kodifikaciju uzusne norme. Trećega nema. A ako ipak, usprkos svemu, ne želi pristati, onda bi bio dužan objasniti: u ime čega?

LINGVOSTILISTIČKA ANALIZA CESARIĆEVE PJESME ŽELJEZNICOM

Ivo Pranjković

Pjesma Dobriše Cesarića *Željeznicom* glasi:

Telegrafski stup, telegrafski stup,

I smrznuto polje,

I pogled zasićen i tup,

I život bez volje.

Mijenjaju se krajevi i postaje,

Ali tuga, tuga ostaje.

Nosim je od stanice do stanice,

Nosim je od granice do granice.

⁷⁷ *Jezik*, XIX/1971.-72. br. 4.-5., 149.-153.